Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY MAJLISI: KONSTITUTSIYAVIY MAQOM VA VAKOLATLARI

Po’latov Otabek Azamjonovich

Namangan davlat universtiteti Yuridik Fakultet o’qituvchisi

Bahriddinov Shohruh

Yuridik fakultet talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20275173

Annotatsiya: Mazkur maqolada O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining O’zbekiston Konstitutsiyasidagi konstitutsiyaviy maqomi, tuzilishi va vakolatlari keng tahlil qilinadi. Oliy Majlisning ikki palatali tuzilishi — Qonunchilik palatasi va Senatning faoliyati, ularning qonun chiqaruvchi, byudjet nazorati va boshqa konstitutsiyaviy vakolatlari o’rganiladi. Shuningdek, 2023 yil Konstitutsiya islohoti doirasidagi o’zgarishlar va Oliy Majlisning demokratik jamiyatdagi roli yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: Oliy Majlis, Konstitutsiya, Qonunchilik palatasi, Senat, parlament, qonun chiqaruvchi hokimiyat, konstitutsiyaviy islohot, demokratiya, vakolat, hokimiyatlar bo’linishi.

ОЛИЙ МАЖЛИС РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: КОНСТИТУЦИОННЫЙ СТАТУС И ПОЛНОМОЧИЯ

Аннотация: В данной статье проводится широкий анализ конституционного статуса, структуры и полномочий Олий Мажлиса в соответствии с Конституцией Узбекистана. Исследуется двухпалатная структура Олий Мажлиса — деятельность Законодательной палаты и Сената.

Ключевые слова: Олий Мажлис, Конституция, Законодательная палата, Сенат, парламент, законодательная власть, демократия.

OLIY MAJLIS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CONSTITUTIONAL STATUS AND POWERS

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the constitutional status, structure and powers of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan. The bicameral structure — the Legislative Chamber and the Senate, their legislative, budgetary and other constitutional powers are examined. The changes under the 2023 constitutional reform and the role of the Oliy Majlis in a democratic society are also highlighted.

Keywords: Oliy Majlis, Constitution, Legislative Chamber, Senate, parliament, legislative power, constitutional reform, democracy, powers, separation of powers.

O’zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so’ng, mamlakat davlat boshqaruvi tizimini tubdan isloh qilishga kirishdi. Bu islohlarning markazida qonun chiqaruvchi hokimiyat organi — Oliy Majlisning tashkil etilishi va uning konstitutsiyaviy asoslarini mustahkamlash masalasi turdi. Oliy Majlis O’zbekiston Respublikasining oliy qonun chiqaruvchi vakili organi sifatida mamlakatning

siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy hayotida muhim o'rin tutadi. Uning konstitutsiyaviy maqomi, tuzilishi va vakolatlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida batafsil belgilab qo'yilgan.

Ushbu maqolada Oliy Majlisning O'zbekiston Konstitutsiyasidagi o'rni, tarixi, ikki palatali tuzilishi, vakolatlari va zamonaviy islohot jarayonidagi ahamiyati keng tahlil qilinadi.

Oliy Majlisning Tarixi va Konstitutsiyaviy Asoslari

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan bo'lib, u mamlakatning Asosiy Qonuni hisoblanadi. Konstitutsiyaning VI bo'limi "Qonun chiqaruvchi hokimiyat" deb atalib, shu bo'limda Oliy Majlisning konstitutsiyaviy maqomi to'liq belgilab berilgan.

Dastlab, 1992 yildagi Konstitutsiyaga ko'ra, Oliy Majlis bir palatali tuzilishga ega edi va 250 deputatdan iborat bo'lgan. Biroq 2002 yilda o'tkazilgan referendum asosida Oliy Majlis ikki palatali parlamentga — yuqori palata (Senat) va quyi palata (Qonunchilik palatasi)ga aylantirildi. Bu o'zgarish 2004–2005 yillarda amalga oshirilib, demokratik rivojlanishning muhim bosqichi bo'ldi.

Keyinchalik, 2023 yilda O'zbekiston Konstitutsiyasiga keng ko'lamli o'zgartirishlar kiritildi. Aprel oyida o'tkazilgan referendum natijasida yangilangan Konstitutsiya qabul qilindi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada Oliy Majlisning vakolatlari yanada kengaytirildi, deputatlar soni va ularning huquqlari to'ldirildi.

Ikki Palatali Parlament Tizimi

Hozirda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan iborat. Birinchisi — Qonunchilik palatasi (quyi palata) bo'lib, u 150 deputatdan iborat. Deputatlar to'rt yil muddatga umumiy, teng va to'g'ridan-to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan saylanadi. Konstitutsiyaning 78-moddasiga ko'ra, Qonunchilik palatasi deputati bo'lib saylanishi uchun fuqaro kamida 25 yoshda bo'lishi, so'nggi besh yil davomida O'zbekiston hududida doimiy yashagan bo'lishi lozim.

Qonunchilik palatasi qonun loyihalarini ko'rish va qabul qilish; davlat byudjetini ko'rib chiqish va tasdiqlash; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga ishonch yoki ishonchsizlik bildirish kabi vakolatlarni mustaqil ravishda amalga oshiradi.

Ikkinchi palata — Senat (yuqori palata) hisoblanadi. Senat a'zolari ikki yo'l bilan shakllanadi: har bir viloyat, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahridan 6 nafardan senator saylanadi; O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 16 nafargacha senator tayinlanadi.

Senat Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilingan qonunlarni ko'rib chiqib ma'qullaydi; Konstitutsiyaviy sudga nomzodlarni tasdiqlaydi; Bosh prokuror tayinlanishiga rozilik beradi; harbiy holat va favqulodda holat joriy etilishini tasdiqlaydi.

Oliy Majlisning Konstitutsiyaviy Vakolatlari

O'zbekiston Konstitutsiyasiga muvofiq, Oliy Majlis juda keng doiradagi vakolatlarga ega. Qonun chiqarish jarayoni bir necha bosqichdan iborat: qonun loyihasini taqdim etish; Qonunchilik palatasi qo'mitalari va plenar majlisida muhokama qilish; ovoz berish yo'li bilan qabul qilish; Senat tomonidan ko'rib chiqib ma'qullash; Prezident tomonidan imzolash va rasmiy nashr qilish.

Oliy Majlis davlat moliyasi ustidan ham nazorat qiladi. Har yili Vazirlar Mahkamasi davlat byudjeti loyihasini Qonunchilik palatasi muhokamasi va tasdiqlashiga taqdim etadi. Bu jarayon shaffoflik tamoyiliga asoslanadi va davlat mablag'larining to'g'ri sarflanishini ta'minlaydi.

Oliy Majlis ijro hokimiyati ustidan parlamentar nazoratni ham amalga oshiradi. Deputatlar hukumat a'zolariga so'rovlar yo'llash, hisobot talab qilish va ishonchsizlik bildirish huquqiga ega. Bu mexanizm hokimiyatlar o'rtasidagi "cheklov va muvozanat" (checks and balances) tizimini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Oliy Majlis va Boshqa Organlar O'rtasidagi Munosabatlar

O'zbekiston Konstitutsiyasi hokimiyatni bo'lish tamoyiliga asoslanadi: qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati bir-biridan mustaqil bo'lishi lozim. Prezident Oliy Majlis bilan chambarchas hamkorlik qiladi: qonunchilik tashabbus huquqiga ega; qabul qilingan qonunlarni imzolaydi yoki veto qo'yadi. Oliy Majlis Vazirlar Mahkamasining hisobdorligi uchun platforma bo'lib xizmat qiladi.

2023 Yil Konstitutsiya Islohoti

2023 yilda O'zbekiston Konstitutsiyasiga kiritilgan o'zgartirishlar Oliy Majlis faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Inson huquqlari kafolatlari kuchaytirildi; ijtimoiy davlat tamoyili mustahkamlandi — ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya sohasidagi qonunchilik faoliyati Oliy Majlis zimmasiga yanada katta mas'uliyat yukladi; ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga alohida bob bag'ishlandi.

Oliy Majlisning Demokratik Jamiyatdagi Roli

Parlamentarizm demokratiyaning asosiy belgisi hisoblanadi. Oliy Majlis vakillik funksiyasini bajarib, fuqarolarning muammolarini qonunlar shaklida davlat siyosatiga aylantiradi. Qonun chiqarish funksiyasi orqali mamlakatda huquqiy tartib va barqarorlik ta'minlanadi. Nazorat funksiyasi orqali ijro hokimiyatining hisobdorligi ta'minlanadi. Tashqi siyosat funksiyasi doirasida xalqaro shartnomalar ratifikatsiya qilinadi va O'zbekiston xalqaro tashkilotlarda vakilligi amalga oshiriladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi mamlakatning konstitutsiyaviy tuzumida markaziy o'rinni egallaydi. U nafaqat qonunlar qabul qiluvchi organ, balki fuqarolar irodasini davlat siyosatiga aylantiruvchi, ijro hokimiyatini nazorat qiluvchi va demokratik taraqqiyotni ta'minlovchi institutdir.

1992 yildagi bir palatali tizimdan 2004–2005 yillardagi ikki palatali parlamentga o'tish va 2023 yildagi Konstitutsiya islohoti Oliy Majlisning demokratik rivojlanishini ko'rsatadi. Qonunchilik palatasi va Senatning hamkorligi asosida qabul qilinayotgan qonunlar O'zbekistonning huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurishga bo'lgan intilishining yorqin ifodasi hisoblanadi.

Oliy Majlisning kelajakdagi rivojlanishi parlamentar madaniyatning yuksalishi, fuqarolarning qonun chiqarish jarayoniga faol ishtiroki va qonunchilik sifatini oshirishga bog'liq. Bu barcha davlat organlari, fuqarolik jamiyati va har bir O'zbekiston fuqarosining birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992 yil 8 dekabr). VI bo'lim — "Qonun chiqaruvchi hokimiyat". — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risidagi Qonun (2003 yil 24 aprel). — Toshkent.

3. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 78-modda — Qonunchilik palatasi deputatiga qo’yiladigan talablar.
4. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 80-modda — Senat tuzilishi va shakllanish tartibi.
5. O’zbekiston Respublikasi “Davlat byudjeti to’g’risida”gi Qonuni.
6. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 93–98-moddalar — Prezident va Oliy Majlis o’rtasidagi munosabatlar.
7. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish to’g’risidagi referendum natijalari (2023 yil 30 aprel). — Toshkent.
8. Ergashev I., Xoliqov A. O’zbekiston Konstitutsiyaviy huquqi. — Toshkent: Yuridik adabiyot, 2021.
9. Mirziyoev Sh.M. Yangi O’zbekiston: taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O’zbekiston, 2022.
10. O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi rasmiy sayti: https://parliament.gov.uz